

**Vlasta Ilišin**  
**Vedrana Spajić Vrkaš**

## **UVOD: KONCEPTUALNI OKVIR ISTRAŽIVANJA**

### **1. Mladi u suvremenom društvu**

Suvremene generacije mladih, kao i one prije njih, suočavaju se s istim izazovom, a to je njihova optimalna integracija u društvo u kojem žive. Drugim riječima, mladi trebaju ispuniti i društvena očekivanja da odgovorno i učinkovito preuzmu trajne društvene uloge, i vlastita očekivanja kako će živjeti i funkcionirati u danom društvu na način koji će ih (u)činiti uspješnim i zadovoljnim pripadnicima tog društva. U procesu društvene integracije mladi ne bi trebali biti prepušteni sami sebi jer je njihova adekvatna integracija cilj svih suvremenih društava za što ona trebaju osigurati i odgovarajuće uvjete (Furlong, Guidikova, 2001; Cote, Bynner, 2008; Furlong, 2009; Roberts, 2009). Štoviše, trebalo bi kontinuirano stimulirati razvoj postojećih kapaciteta i potencijala mladih jer je njihova “zadaca stvarati povijest, sadašnjost i budućnost, a društvena je obveza opskrbiti mlade dostatnim resursima i osigurati odgovarajuće temelje za izvršenje te zadaće” (Youniss i dr., 2002: 121). Međutim, iskustveno je potvrđeno kako odgovarajući društveni uvjeti za adekvatnu integraciju mladih nisu zajamčeni nego ovise o razvojnim tendencijama u određenom društvu. U skladu s tim ciklički varira i društveni interes za mlade koji je jedan od ključnih impulsa za znanstvena istraživanja te populacije. Rezultati takvih istraživanja pak trebaju omogućiti znanstveno utemeljeno koncipiranje javnih politika za djelotvorno rješavanje problema i potreba mladih.

Mladi su zbog svojih specifičnih značajki jedan od najosjetljivijih seizmografa društvenih gibanja pa je govor o njima uvijek i govor o društvu čiji su integralni dio. Proučavanjem mladih ne dobiva se samo uvid u postojeće procese i odnose u danom društvu, nego i u trendove koji anticipiraju vjerojatna buduća kretanja. U tom su kontekstu mladi prepoznati kao populacijska skupina koja zbog svoje kompleksnosti i dinamičnosti predstavlja izazovnu i trajno aktualnu temu istraživanja. Kako se suvremena društva i mladi u njima ubrzano mijenjaju, tako se umnožavaju izazovi za optimalnu integraciju mladih, a paralelno s tim i potreba za što kvalitetnijim i sveobuhvatnijim znanstvenim uvidima u tu problematiku. Izučavanje mladih povezano je s nizom društvenih područja – kao što su obitelj, obrazovanje, rad i zapošljavanje, politika, kultura, mediji i slično – što iziskuje interdisciplinarni pristup koji,

ovisno o predmetu i problemima istraživanja, može uključivati različita znanstvena polja: sociologiju, psihologiju, pedagogiju, politologiju, ekonomiju, pravo, kriminologiju, medicinu, antropologiju te kulturne i medijske studije (Gabriel, 2013). Specifičnosti omladinske populacije plodno su tlo za pojavu različitih pristupa koji nisu međusobno isključivi, a taj teorijski pluralizam pokazao se produktivnim jer omogućuje opsežnije i dublje razumijevanje značajki i problema mladih. Tako uvid u mnoga istraživanja te populacije koja su provedena u posljednjih sedamdesetak godina pokazuje da je dominantna tema, bila i ostala, tranzicija ili put mladih u odraslost pri čemu se, uz značajke same proučavane populacije, gotovo podjednaka pozornost usmjerava na „barijere ili izazove koji su relevantni za ‘uspješnu’ tranziciju mladih u odrasli život i produktivno građanstvo“ (Gabriel, 2013: 21).

Među različitim teorijskim polazištima primjenjivanim u istraživanjima mladih, ovdje je korisno osvrnuti se na četiri klasične i međusobno u većoj ili manjoj mjeri komplementarne perspektive. Kao najutjecajniji pokazao se prethodno spomenuti teorijski pristup mladima kao segmentu populacije koja se nalazi u prijelaznoj životnoj fazi između djetinjstva i odraslosti. U tom se konceptu polazi od postavke kako je promatrano tranzicijsko životno razdoblje obilježeno više ili manje sinkroniziranim preuzimanjem trajnih društvenih uloga, ponajprije u sferi rada, obitelji i javnog djelovanja, kroz proces socijalnog odrastanja/sazrijevanja i društvenog integriranja. Mladi su pritom prepoznati kao specifična društvena grupa koja je konstituirana na temelju njihova objektivno drugačijeg društvenog položaja u usporedbi s drugim društvenim grupama (osobito starijima) i koja ima distinktivne vrijednosti i obrasce ponašanja. S tim je povezana izgradnja pripadajućeg grupnog identiteta što predstavlja osnovu za intergeneracijske razlike koje u fokus stavljaju i pitanje (dis)kontinuiteta zacrtanog (ili poželjnog) društvenog razvoja (Eisenstadt, 1964; Musgrove, 1965; Parsons, 1965; Coleman, 1974). Uz prethodni koncept dijelom je povezan pristup mladima kao subkulturno prepoznatljivom društvenom segmentu pri čemu se njihovo subkulturno grupiranje promatra kao kolektivni odgovor na vlastiti nezadovoljavajući položaj u društvu i na dominantne kulturne obrasce. Subkulturna grupiranja mladih proizvode različite obrasce koji svjedoče i o intergeneracijskom i o intrageneracijskom diferenciranju. Pritom većina njih predstavlja društveni izazov jer potencijalno vode društvenom diskontinuitetu pri čemu neki subkulturni obrasci ciklički izazivaju i tzv. moralnu paniku (Cohen, 1972; Hall, Jefferson, 1974; Hebdige, 1980; Brake, 1984). Treći pristup promatra mlade kao prepoznatljive socijalne (i političke) generacije koje se konstituiraju na osnovi zajedničkog sociopovijesnog iskustva, obrazaca ponašanja i svijesti o generacijskoj pripadnosti. Drukčije rečeno, generacije mladih se na individualnoj i grupnoj razini formiraju interakcijom životnog ciklusa kroz koji prolaze, specifičnih generacijskih iskustava i tzv. epohalnih zbivanja. Pritom se na temelju naznačenih formativnih dimenzija unutar pojedinih generacija mogu formirati tzv. generacijske jedinice kao oblik i pokazatelj

intrageneracijske heterogenosti (Mannheim, 1980; Braungart i Braungart, 1989)<sup>1</sup>. Četvrti, sociopsihološki pristup, polazi od mladosti kao životnog stadija primarno definiranog psihološkim rastom i razvojem kojim se stječe osobni identitet i integritet (Erikson, 1965). U analizi tog razvojnog procesa naglasak se više stavlja na kognitivnu maturaciju, odnosno na razvoj kompleksnih individualnih sposobnosti za razumijevanje društvenog okruženja i usvajanje mehanizama individualne prilagodbe tom okruženju nego na socijalne determinante i okolnosti.

Uvidi brojnih istraživanja mogu se sažeti u nekoliko općih saznanja koja upućuju na potrebu stalnog proučavanja mladih u sklopu čega će se inovirati pristupi i teme istraživanja te proširivati i produbljavati spoznaje o novim mladim generacijama. U takvom kontekstu osobito je važna spoznaja kako su mladi heterogena društvena skupina koju obilježavaju, s jedne strane, neke zajedničke karakteristike po kojima su prepoznati kao zasebna društvena grupa i, s druge strane, unutarnja socijalna raslojenost koja je sukladna diferenciranosti društva kojem pripadaju. To znači da uz generacijske specifičnosti koje su plod zajedničkog iskustva odrastanja u određenom društvu i epohi, istodobno postoje unutargeneracijske razlike koje su povezane s različitim stupnjem individualne i socijalne zrelosti mladih te njihovim socijalnim porijeklom, tipom socijalizacije, sociokulturnim obilježjima i sličnim. Tako se unutar svake generacije mladih pojavljuju i zajednički i partikularni interesi, vrijednosti i obrasci ponašanja što otežava izvođenje znanstveno utemeljenih generalizacija kao i koncipiranje odgovarajućih javnih politika. No svojevrstan problem metodološke i spoznajne naravi predstavljaju tzv. granice mladosti jer, iako je univerzalno zajedničko obilježje mladih njihova razmjerno niska životna dob, istraživači nisu unisoni u određivanju pripadajućih dobnih kohorti. Suglasje uglavnom postoji oko određivanja donje granice od navršene 15. godine života, ali se gornja granica za pripadnost omladini zaustavlja ili na 25. ili na 30. godini, a ponekad na dobi od 34 godine<sup>2</sup>. Uz takvu neujednačenost definiranja dobnih granica teškoću predstavlja i životna dob kao privremeno obilježje. Na to upozorava H. Bradley (1997) koja je konstatala da je pojedincima dob važan izvor osobnog identiteta, ali istodobno i nepouzdan temelj za stvaranje kolektivnog (grupnog) identiteta jer pojedinci prolaze kroz različita životna razdoblja sa sviješću da je pripadnost mladoj, sredovječnoj ili

---

<sup>1</sup> Treba napomenuti da se u ovoj studiji pojam generacije ne koristi u značenju spomenutog sociološko-teorijskog konstrukta K. Mannheima nego u uobičajenom smislu kronološkog grupiranja po datumima rođenja. Stoga se u knjizi sintagma mlada generacija koristi kao sinonim za termine mladi naraštaj, mlada populacija, mladi, mladež ili omladina.

<sup>2</sup> Kada je o Hrvatskoj riječ analize su već pokazale da je sociološki opravdano kao mlade izučavati populaciju od 15. do 29. godine života jer je najstarija dobná kohorta mladih (25 do 29 godina) po svojim socijalnim obilježjima sličnija populaciji mlađoj od 25 godina nego onoj starijoj od 30 godina (Ilišin i dr., 2003: 40).

starioj populaciji nužno prolazna. Takva svijest o privremenoj pripadnosti određenoj dobnoj skupini otežava razvoj grupnog identiteta i artikulaciju zajedničkih interesa, problema i potreba. Osim toga, ista autorica ukazuje i na činjenicu da je dob «zane-marena dimenzija nejednakosti» (Bradley, 1997:148) pri čemu je riječ o specifičnom tipu stratifikacije – najmoćnija je srednja dobna skupina, što znači da su i mladi i stari u usporedbi sa sredovječnom populacijom u lošijem položaju.

Upravo usporedba ukupnog društvenog statusa mladih sa statusom starijih općenito ukazuje na marginalan društveni položaj mladih pri čemu se oni u isto vrijeme mogu promatrati i kao društveni resurs i kao društveni problem (Griffin, 1993; Roche, Tucker, 1997; Ilišin, 1999; Schizzerotto, Gasperoni, 2001; Ilišin, Radin, 2007). Shvaćati mlade kao resurs znači promatrati ih kao predstavnike poželjne budućnosti i nositelje dominantnih društvenih vrijednosti koje se prenose s generacije na generaciju, ali i kao potencijalni izvor inovacija. U takvom se kontekstu mlade ne promatra isključivo kao buduću društvenu snagu nego i kao važan društveni resurs sadašnjosti, što znači da njihove potencijale treba aktivirati dok su mladi, bez odlaganja za buduća vremena. Osim toga, i demografske promjene obilježene stalnim smanjivanjem udjela mladih u ukupnoj populaciji razvijenih zemalja sugeriraju da mlade treba tretirati kao sve rjeđi resurs<sup>3</sup>. Ukratko, mladi su vitalno društveno bogatstvo zbog čega im društvo treba osigurati optimalne razvojne uvjete. S druge strane, pristup mladima kao problemu (odnosno, izvoru problema i/ili skupini koja je u problemima) znači da ih se promatra kao populaciju u osjetljivoj fazi osobnog razvoja koja još nije dovoljno integrirana u dano društvo i koja je stoga prijemljiva za različite oblike devijantnog ponašanja. S takvim gledištem često je povezana negativna javna slika o mladima i nepovjerenje društva spram mlade generacije, a posljedice se ogledaju u marginaliziranom društvenom statusu mladih i paternalističkom odnosu društva prema njima. Koji će pristup prevladati u određenom trenutku, ovisi manje o mladima, a više o dinamici i smjeru društvenih kretanja pri čemu je uočena pravilnost kako se u vremenima društvenog uspona mlade više tretira kao društveni resurs, dok ih se u razdobljima stagnacije i krize više percipira kao problem. S tim u vezi intrigantan je stav H. Girouxa (2009) kako se od 1980-ih godina mlade „kao simbol dugotrajne obveze“ više promatra kao problem, opterećenje, teškoću, eksces ili robu za jednokratnu upotrebu nego kao dobitak i prednost. Takav asimetričan

---

<sup>3</sup> U Europskoj uniji kao jednom od najrazvijenijih dijelova svijeta udio mladih od 15 do 29 godina je 18,7% s tendencijom daljnjeg smanjivanja, iako je već znatno manji od svjetskog prosjeka koji iznosi oko 26% (Eurostat, 2015). Premda Hrvatska ne pripada krugu visokorazvijenih europskih zemalja vrlo im je slična po udjelu mladih u ukupnoj populaciji koji je po Popisu stanovništva iz 2011. godine iznosio 18,6% (794.900 osoba). Pritom je trend starenja hrvatskog stanovništva faktički na djelu od sredine 20. stoljeća: 1953. godine je udio mladih u ukupnoj populaciji bio 27,7%, a svakim narednim popisom stanovništva zabilježeno je smanjenje i apsolutnog i relativnog broja mladih.

odmak od viđenja i tretiranja mladih kao resursa koincidira s ekspanzijom neoliberalne ekonomske paradigme i globalnog tržišnog društva uz razgradnju socijalne države i društva blagostanja<sup>4</sup>. Rezultat tih procesa je potiskivanje mladih „na margine društva, često na način koji sugerira da su oni eksces, koji je u doba neobuzdane pohlepe i razuzdanog individualizma potreban tek kao potrošna roba“ pri čemu su generacije njih ostavljene „s gubitničkim životima, osiromašenim duhom i propalim nadama“ (Giroux, 2009: XIII). To znači kako mladi nisu sve duže u riziku nego postaju rizik s još sumornijom perspektivom nakon izbijanja višegodišnje financijske, gospodarske i socijalne krize 2008. godine<sup>5</sup>.

Neovisno o tome kako društvo promatra i tretira mlade oni su prepoznati kao vrlo ranjiv segment populacije, pri čemu promjene koje se zbivaju u suvremenom svijetu, gotovo uvijek i svuda, prije i više od drugih pogađaju upravo njih. Osnovni razlog tomu je što se mladi nalaze na razdjelnici između zaštićenog svijeta djetinjstva i kompeticijskog svijeta odraslih, koji od njih očekuje odgovarajuću socijalnu integraciju kroz preuzimanje trajnih društvenih uloga, a što je uvijek i svuda zahtjevan i nerijetko tegoban proces. Sve dulje trajanje institucionaliziranoga obrazovanja, nezvjesne mogućnosti zapošljavanja (naročito na sigurnim i dobro plaćenim poslovima), otežano socioekonomsko osamostaljivanje, odlaganje zasnivanja vlastite obitelji i nedostatan uključivanje u procese društvenog (političkog) odlučivanja, značajke su fenomena nazvanog produženom mladošću (Ule, 1988; Griffin, 1993; Cavalli, Galland, 1995; Roche, Tucker, 1997; Brown i dr., 2002). Produžena mladost povezana je s nesinkroniziranim obrascem odrastanja koji se manifestira odgađanjem ulaska mladih u svijet odraslih uz poremećaje u slijedu donošenja važnih odluka i njihova

---

<sup>4</sup> Mladi se zapravo pokazuju kao jedna od žrtava dominantno neoliberalnog i primarno tržišno usmjerenog modela razvoja jer „u doba instantnih kredita i brzih profita ljudski život je reduciran na samo još jedan artikl za kupnju i prodaju, a logika kratkotrajnih investicija potkopava dugotrajne investicije u javnu dobrobit, mlade ljude i demokratsku budućnost“ (Giroux, 2009: X).

<sup>5</sup> Kada je riječ o novijim potencijalno nepovoljnim utjecajima na ukupan društveni status i razvoj mladih za europski kontinent su vrlo važne promjene društvenog i političkog krajovala koje su uzrokovane snažnim migrantskim valom s azijskog i afričkog kontinenta nakon tzv. arapskog proljeća i zbog oružanih sukoba u tom dijelu svijeta. Europske zemlje, već načete višegodišnjom financijskom i gospodarskom krizom koja je dodatno urušila socijalnu državu i povećala osjećaj nesigurnosti građana, pokazale su se nespremnima za djelotvorno suočavanje s izbjegličkom krizom. Pritisak velikog broja migranata, koji je kulminirao 2014./2015. godine, ujedno je ukazao i na krhkost liberalno-demokratske tradicije koja se dičila visokom razinom tolerancije te zaštite ljudskih i socijalnih prava, pri čemu se otvorio prostor za osnaživanje autoritarnih i ksenofobnih političkih opcija. Kombinacija gospodarske i izbjegličke krize potvrđuje kako u drugom desetljeću 21. stoljeća Europa nije bila u fazi uspona i blagostanja, a, kao što je već rečeno, takva situacija u pravilu ni mladima ne nudi dovoljno mogućnosti za optimalan razvoj i društvenu integraciju.

ostvarenja, a usporena društvena integracija zadržava mlade u zavisnom položaju prema društvu, odnosno starijima. Takvo „prisilno“ produžavanje mladenačkog statusa potencijalno priječi iskazivanje postojećih inovativnih i kreativnih potencijala mladih te istodobno postaje pogodno tlo za pojavu i perzistiranje različitih problema mladih i s mladima. Stoga nije neočekivano da se mladi zbog takvog životnog iskustva često distanciraju od društva kojeg doživljavaju nedovoljno prijateljskim i uključivim (Furlong, Cartmel, 2007). Tome treba dodati kako odnos mladih prema, za njih nepovoljnoj društvenoj situaciji, nije jednoznačan jer dosadašnji uvidi pokazuju kako oni „reagiraju na različite načine: od relativno neproblematičnog prilagođavanja danom društvu, preko povlačenja u zasebne subkulturne obrasce življenja, do iskazivanja otvorenog bunta i/ili manifestiranja različitih oblika devijantnog ponašanja“ (Ilišin, Radin, 2002: 14). Pritom povijesno iskustvo pokazuje kako najpostojaniju i najbrojniju skupinu čine oni koji se prilagođavaju društvenim zadatostima, čime osiguravaju društveni kontinuitet, ali da se u određenim, relativno rijetkim, sociopovijesnim okolnostima pojavljuju generacije mladih čija pobuna uspijeva prouzročiti tektonske društvene poremećaje koji potom generiraju značajne i dugoročne društvene transformacije.

Nesporno je kako se suvremeno društvo ubrzano mijenja zbog čega postaje rizično mjesto odrastanja s promijenjenim obrascima konstrukcije mladosti kao životne etape prijelaza u odraslost (Wyn, White, 1997; Du Bois-Reymond, 1998; Kipke, 1999; Mortimer, Larson, 2002; Walter, 2006; Furlong, Cartmel, 2007; Wyn, 2011). Dalekosežnim promjenama osobito doprinosi globalizacija praćena sve bržim razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije, povećanim migracijama stanovništva, ekonomskim promjenama i procesom komodifikacije, a što rezultira povećanjem pritiska za modernizacijom i umnožavanjem rizika (Miles, 1998; Larson, 2002; Youniss i drugi, 2002; Ruddick, 2003; Giroux, 2009; Roberts, 2009). Takvi procesi reduciraju i transformiraju dosadašnje oblike socijalne reprodukcije čime pridonose slabljenju tradicionalnih veza i načina prenošenja vrijednosti i obrazaca ponašanja s generacije na generaciju. Pri tome su mladi prisiljeni na sve neizvjesnije i tegobnije traganje za identitetom i individualnim strategijama društvene integracije (Wyn, Dwyer, 1999; Miles, 2000; Ule, 2000; Heat, Walker, 2012).

Kao što su prethodni uvidi sugerirali posljednje desetljeće 20. stoljeća (odnosno kraj drugog milenija) te prva dva desetljeća 21. stoljeća (početak trećeg milenija), dinamično je doba koje donosi nova iskušenja za mlade diljem suvremenog svijeta. Ta globalna kretanja, koja generiraju nesigurnost na svim razinama i budućnost mladih čine sve neizvjesnijom, ujedno vremenski koincidiraju s društvenom i političkom transformacijom bivših socijalističkih zemalja. Stoga se može reći kako se rizici, kojima su mladi izloženi u suvremenom društvu, dodatno proširuju i produbljuju u tranzicijskim društvima – i u usporedbi s mladima iz razvijenih zemalja i u usporedbi s ranijim generacijama mladih u socijalističkim

zemljama. Odrastanje u tom jedinstvenom sociopovijesnom razdoblju obilježeno je dvostrukom tranzicijom: prvo, mladi prolaze kroz univerzalno prijelazno razdoblje iz mladosti u odraslost i drugo, taj se proces zbiva u društvu koje je i samo u procesu transformacije (Ilišin, Radin, 2002; Roberts, 2016). Socijalizacija mladih se odvija u uvjetima kada su procesi, institucije i društvene norme koje su usmjeravale prelazak u svijet odraslih oslabile, nestale, ili se i same temeljito mijenjaju. Pritom je bilo pretpostavljeno kako će generacija mladih iz postsocijalističkih zemalja 1990-ih biti potencijalno najveći „pobjednik tranzicije“ jer tržišna ekonomija i liberalno-demokratski politički sustav načelno otvaraju veći prostor za uspješnu društvenu integraciju i afirmaciju mladih (Roberts, 2016). Dakle, iako se optimistički očekivalo kako bi upravo mladi trebali biti „prirodni dobitnici tranzicije“ (Young People..., 2000: 12) – jer su manje opterećeni socijalističkim naslijeđem i otuda prijemljiviji i bolje osposobljeni za prihvaćanje promjena koje donosi korjenita transformacija društva – analitički uvidi su pokazali kako su mladi u prvoj dekadi nakon pada Berlinskog zida bili više izloženi novim i većim rizicima nego što su im se otvorile nove i bolje perspektive. Suočili su se s novim izazovima obilježenim širenjem siromaštva i produbljivanjem socijalnih razlika, uz istodobno smanjenje državne i društvene potpore za socijalnu reprodukciju i promociju; povećanjem kompeticije i pritiska za stjecanjem što viših razina obrazovanja, uz istodobno smanjivanje obrazovnih šansi mladih iz socijalno depriviranih slojeva; zaoštavanjem konkurencije na tržištu rada, uz trajno visoke stope nezaposlenosti mladih; porastom socijalne nesigurnosti, uključujući i rast stope kriminala i raznih oblika devijantnog ponašanja; smanjenom dostupnošću zdravstvene zaštite, iako je istodobno rasla izloženost raznim oblicima rizičnog ponašanja; devalviranjem nekadašnjih dominantnih društvenih vrijednosti zbog čega je oslabila važnost međugeneracijske transmisije; usporenim instaliranjem i interiorizacijom novih vrijednosti zbog čega su mladi ostali prepušteni individualnoj potrazi za identitetom i integritetom te snalaženju u izboru životnih ciljeva (Wallace, Kovacheva, 1998; Tomusk, 2000; Ule, 2000; Kovacheva, 2001; Roberts, 2003).

No, ukupan društveni status mladih u postsocijalističkim zemljama nije se poboljšao ni u drugom desetljeću tranzicije, a u većini tih zemalja se – zbog krize koja je počela potkraj tog razdoblja – početkom treće tranzicijske dekade u nizu elemenata dodatno pogoršao. O tome svjedoče istraživanja provedena u zemljama jugoistočne Europe čiji se nalazi lapidarno sažimaju u zaključak kako su mladi ostali „zagubljeni“ ili „izgubljeni“ u tranziciji (Mihailović, 2004; Lavrič, 2011; Tomanović i dr., 2012; Ilišin i dr., 2013; Flere i dr., 2014; Hurrelmann, Weichert, 2015; Tomanović, Stanojević, 2015; Žiga i dr., 2015). U promatranim zemljama su ustanovljeni identični trendovi s određenim varijacijama u njihovoj izraženosti: povećan je opseg rizika i nesigurnosti s kojima se mladi suočavaju; produbljene su socijalne nejednakosti i smanjena jednakost šansi u obrazovanju; porasla je neza-

poslenost mladih i njihova izloženost prekrnim oblicima rada što petrificira njihovu ovisnost o obiteljskim resursima; produžila se ionako „produžena mladost“ uz dodatno odgađanje socioekonomskog osamostaljivanja i očekivanog preuzimanja trajnih društvenih uloga; povećalo se nepovjerenje mladih u društvene i političke institucije te demokratski sustav uopće; porasla je njihova distanciranost od javnog i društvenog djelovanja. Zbog sazrijevanja u tako nepovoljnim okolnostima današnja generacija mladih može manje nego prijašnje generacije koristiti uobičajene kanale socijalne promocije te druge važne mehanizme za uspješnu društvenu integraciju.

Uvažavajući nalaze ranijih i recentnih istraživanja mladih u tranzicijskim društvima, može se konstatirati kako su ta društva osobito jasno ukazala na opći problem – jer, slični su trendovi prisutni i u najrazvijenijim društvima – a to je da životne šanse mladih nisu primarno individualno stvorene, odnosno kako se individualni životni izbori događaju unutar postojeće društvene strukture i da su limitirani dostupnošću potrebnih resursa (Cote, 2002; Giroux, 2009; Roberts, 2009). Drukčije rečeno, postignuća mladih i njihov budući društveni status dominantno su uvjetovani startnim pozicijama koje su, pak, posljedica postojećih socioekonomskih i sociostrukturnih zadanosti. U takvoj situaciji sve veću važnost dobivaju obiteljski resursi, odnosno socioklasno oblikovane mogućnosti i ograničenja u postizanju životnih ciljeva. Tome treba dodati kako je uvid u strukturne zadanosti, odnosno ukupan društveni kontekst, nužna podloga za analizu i drugih važnih segmenata života mladih, kao što su obrazovanje, slobodno vrijeme, potrošačko ponašanje, vrijednosti, subkulturni obrasci, stilovi života i slično (Wyn, White, 1997; Miles, 1998; Wyn, Dwyer, 1999; Roberts, 2003, 2009; Giroux, 2009; Gabriel, 2013). Svi navedeni uvidi referentan su okvir i za koncipiranje istraživanja mladih u Hrvatskoj uz posvećivanje dodatne pozornosti kontekstu suvremenoga hrvatskog društva.

## 2. Mladi u Hrvatskoj

Društveni kontekst u kojem sazrijevaju mladi u Hrvatskoj unazad gotovo tri desetljeća može se označiti kao turbulentan i relativno destimulativan. Prva dekada tranzicije u Hrvatskoj (i ujedno posljednja u 20. stoljeću) bila je izazovnija nego u većini postsocijalističkih zemalja jer je uz sve teškoće, s kojima su se manje ili više (ne)uspješno suočile sve tranzicijske zemlje, Hrvatska prošla rat na vlastitom tlu, a što je ostavilo dugotrajne ekonomske i socijalne posljedice. Osim izravnih i neizravnih ratnih posljedica istodobno su se zbile i promjene koje su proizašle iz uspostave novog društvenog i političkog poretka normativno utemeljenog na liberalno-demokratskim vrijednostima i kapitalističkom načinu proizvodnje. Početkom 1990-ih je među hrvatskim građanima zavladao euforija potaknuta državnim osamostaljenjem,



nacionalnom afirmacijom i ukidanjem totalitarnog političkog sustava, što je u drugi plan potisnulo probleme koji su se javljali od samoga početka tranzicije. Naime, unatoč zadanim normativnim i institucionalno-političkim okvirima, stvarni procesi u Hrvatskoj uglavnom se nisu odvijali u skladu s proklamiranim načelima. Tako je uspostavljena etnički homogena država uz dominaciju koncepta nacionalne integracije i obnove tradicionalnih vrijednosti; deset godina je trajao politički monopol jedne stranke čiji je stil vladanja uključivao elemente autoritarnosti i kljentelizma; javni mediji bili su više u službi vladajuće nomenklature nego građana; ljudska prava i prava nacionalnih manjina često su kršena bez odgovarajućih sankcija (Katurarić, 1995; Lalović, 2000; Kasapović, 2001; Zakošek, 2002). Istodobno, u jeku rata provedeno je podržavanje društvenog vlasništva, a nakon toga privatizacija po modelu koji je omogućio brojne zloporabe. Pretvorba vlasništva i prestrukturiranje gospodarstva rezultirali su masovnim propadanjem privrednih subjekata i gubitkom radnih mjesta, padom standarda najširih slojeva stanovništva i izrazitim produbljivanjem socijalnih razlika, a sve to se reflektiralo na gubitak socijalne sigurnosti kakvu su poznavale generacije odrasle u socijalizmu. Okončanje rata i iskustvo življenja u novim okolnostima omogućili su da na površinu izbije nezadovoljstvo načinom i dinamikom društvene transformacije, tim prije što su na početku tranzicijskog razdoblja građani imali velika očekivanja u pogledu brzog napretka na individualnoj i društvenoj ravni. Umjesto toga, Hrvatska je svoje komparativne prednosti naslijeđene iz socijalističkog razdoblja razmjerno brzo izgubila i našla se u donjem dijelu ljestvice uspješnosti tranzicijskih zemalja. Prvo desetljeće 21. stoljeća i ujedno druga dekada tranzicije započela je promjenom vlasti, a koncem 2003. zbila se i treća, mirna smjena vlasti, što je označilo ulazak Hrvatske u razdoblje demokratske konsolidacije i intenzivnijih priprema za pridruživanje Europskoj uniji. No, zbivale su se i druge promjene političkog predznaka, kao što su demokratizacija društva, liberalizacija medijskog prostora (uz porast kritičnosti medija) te veća zaštita ljudskih i manjinskih prava<sup>6</sup>. Međutim, neke se negativne tendencije nisu promijenile pa pravosuđe nije postalo efikasnije, a politički akteri i građani nisu dostatno usvojili demokratske standarde u svome djelovanju. Isto tako, nije u dovoljnoj mjeri pokrenut gospodarski razvoj Hrvatske, nisu ispravljene posljedice loše privatizacije, a nastavljeno je zaduživanje i rasprodaja potencijalno vrijednih gospodarskih resursa. Iako je potkraj druge dekade tranzicije bilo i nekih pozitivnih gospodarskih pokazatelja, početkom 2009. godine je postalo jasno da se hrvatsko gospodarstvo nalazi „u

---

<sup>6</sup> Trendovi demokratizacije započeli s preuzimanjem vlasti od strane šesteročlane koalicije sa SDP-om na čelu početkom 2000., a u nizu aspekata su ubrzani i jasnije artikulirani nakon što je HDZ ponovo, ali ovoga puta s koalicijskim partnerima, osvojio vlast koncem 2003. godine. Početkom trećeg tranzicijskog desetljeća vlast ponovo preuzima koalicija stranaka u kojoj vodeću poziciju ima SDP, no to je razdoblje unekoliko specifično jer je od samog početka obilježeno gospodarskom krizom te intenzivnijim društvenim i političkim previranjima.

banani“ (kao što je konstatirao tadašnji premijer I. Sanader). Tako je drugo desetljeće 21. stoljeća i treće dekade samostalnog hrvatskog razvoja započelo gospodarskom i društvenom krizom koja je uzrokovana problemima naslijeđenim iz prethodna dva tranzicijska desetljeća, kao i prelijevanjem financijske i ekonomske krize iz razvijnijih dijelova Europe i svijeta. Gospodarska kriza usporila je pa i unazadila ukupan društveni razvoj Hrvatske, a posljedice su se osobito ogledale u propasti manjih i srednjih poduzeća, rastu nezaposlenosti (osobito među mladima) i prekomjernom zaduživanju građana te padu plaća i životnog standarda. U isto vrijeme oživljavaju svjetonazorski i ideološko-politički prijepori s tendencijom osnaživanja nekih tradicionalnih i konzervativnih vrijednosti koje su dijelom pretočene i u konkretna zakonodavna rješenja. Takav početak trećeg desetljeća hrvatske tranzicije i konsolidacije društveni je okvir unutar kojeg je provedeno istraživanje mladih 2013. godine koje je predmet ove studije. Buduća istraživanja će pokazati koliko i u kojem smjeru će promijenjene društvene okolnosti ostaviti traga na populaciji mladih.<sup>7</sup>

Prethodno elaborirane teorijske postavke i osvrt na neke specifičnosti nacionalnog društvenog konteksta predstavljali su okvir za konceptualizaciju empirijskih istraživanja mladih u Hrvatskoj provedenih od kraja 1990-ih godina. Kratki prikaz nalaza tih istraživanja omogućuje osnovni uvid u društveni profil mlade generacije u godinama koje su prethodile ovom istraživanju.

Za početak je zanimljivo usredotočiti se na međugeneracijske razlike za što podlogu osigurava istraživanje mladih iz 2004. godine kada je, kao kontrolna skupina, anketiran i uzorak ispitanika starijih od 30 godina (Ilišin, 2005; Ilišin, Radin, 2007). Sažeto rečeno, istraživački rezultati su pokazali kako su mladi Hrvatske, osim u nekim specifičnim “omladinskim rezervatima” kao što su slobodno vrijeme i subkulturni obrasci ponašanja, bili primjetno slični starijim generacijama. No, istodobno je ustanovljeno da su mladi nešto liberalniji, tolerantniji i fleksibilniji od starijih (iako su se istodobno pokazali nešto konzervativnijima od svojih vršnjaka iz zemalja EU) te da više vjeruju u potencijale vlastite generacije. Na osnovi ostvarenih uvida u međugeneracijske sličnosti i razlike zaključeno je da, unatoč znatnim društvenim i političkim promjenama, u Hrvatskoj nije registriran značajan sukob i/

---

<sup>7</sup> Naznake izlaska Hrvatske iz krznog razdoblja pojavile su se tek krajem 2015. godine – nakon što je do poboljšanja došlo i u relevantnom europskom okruženju – a oporavak određenih gospodarskih parametara nastavljen je 2016. i 2017. godine. Unatoč tome, po nizu pokazatelja gospodarske razvijenosti Hrvatska ostaje na začelju zemalja EU, uključujući i nove članice. Drugi važan moment je i to što je Hrvatska od srpnja 2013. godine postala punopravna članica Europske unije. Pretpostavka je da sve te okolnosti, zajedno s drugima koje ovdje nisu tematizirane, određuju društveni kontekst koji utječe na stavove i obrasce ponašanja građana, posebice mladih. Recentan primjer za to je povećano iseljavanje iz zemlje za koje je logično pretpostaviti kako je dijelom posljedica nezadovoljavajućih socioekonomskih i društvenih prilika u Hrvatskoj, a dijelom olakšanih uvjeta zapošljavanja građana Hrvatske u drugim zemljama Unije.

ili jaz generacija, odnosno da su intergeneracijske razlike ograničenog dosega. Preciznije rečeno, one su najviše bile izražene u onim područjima svakodnevnoga života koja su tradicionalno najpodložnija utjecajima životnog ciklusa (tijeka života), što znači da će oslabiti ili se izgubiti paralelno sa sazrijevanjem i ulaskom mladih u svijet odraslih. Dobiveni rezultati ujedno ukazuju na to da je međugeneracijska transmisija vrijednosti u Hrvatskoj relativno stabilna, što je jedan od indikatora društvenog kontinuiteta. S druge strane, iako su sve generacije zahvaćene promjenama tzv. epohalne naravi koje tendiraju niveliranju partikularnih utjecaja i razlika, promjene sociopovijesne naravi ipak utječu na mijene u obrascima ponašanja mladih u nekim segmentima njihova svakodnevnoga života čime novi obrasci postaju integralna sastavnica ukupnih društvenih promjena.

Kada se koncentriramo isključivo na mladu generaciju u Hrvatskoj u prva dva desetljeća tranzicije (Ilišin, Radin, 2002, 2007; Ilišin, 2005; Spajić Vrkaš, Ilišin, 2005), treba reći da se pokazalo kako su oni u nizu područja svakodnevnoga života dijelili sudbinu svojih vršnjaka iz europskog okruženja, s tim da su, kao i mladi iz drugih tranzicijskih zemalja, bili izloženi različitim rizicima u odnosu na mlade iz razvijenijih zemalja. Tako se i u slučaju hrvatske omladine može konstatirati da je na svim razinama – od životnih strategija i usmjerenja do interpersonalnih odnosa – bio uočljiv proces individualizacije. U ostvarenju životnih ciljeva mladi su se ponajprije uzdali u sebe i obiteljske resurse, što znači da su u ostvarenju obrazovnih, profesionalnih, stambenih, obiteljskih i inih potreba i ambicija više očekivali pomoć roditelja nego društvene zajednice. Proces retradicionalizacije hrvatskog društva, započet 1990-ih godina, pridonio je učvršćivanju tradicionalističke orijentacije dijela mladih, a dodatno se produbila i polarizacija između tradicionalistički i modernistički usmjerene hrvatske mladeži. Opstojnost i jačanje takve polarizacije posljedično je utjecao i na generacijsku i na općenito društvenu dezintegriranost suvremene omladine. Politička kultura mladih u nizu aspekata svjedočila je o približavanju poželjnim demokratskim standardima – posebice u pogledu prihvaćanja temeljnih liberalno-demokratskih vrijednosti i načelne spremnosti na društveni angažman – ali su se njihova društvena moć i socijalni kapital zadržali na niskoj razini. Pritom su mladi bili svjesni svoje društvene i političke marginaliziranosti te identificirali skup akcija i mjera koje bi trebale pridonijeti tome da zadobiju veću društvenu moć i postanu aktivni građani iako istodobno nisu dovoljno koristili kanale socijalne i političke promocije koji su im bili na dispoziciji.

Istraživanje provedeno 2012. godine – dakle, na početku treće dekade tranzicije i četvrte krizne godine (Ilišin i dr., 2013) – s jedne je strane pokazalo kako su se do tada ustanovljeni negativni trendovi dodatno proširili i produbili, a s druge strane kako su nalazi o mladima u Hrvatskoj tendencijski komplementarni rezultatima istraživanja provedenim u drugim tranzicijskim zemljama u istom razdoblju. Za ilustraciju se može navesti nekoliko istraživačkih rezultata: većina mladih je živjela

u kućanstvima čiji prihodi uglavnom nisu bili dostatni za održavanje prethodno postignute kvalitete života, porasla je nezaposlenost mladih te njihovo zapošljavanje na određeno vrijeme i na radnim mjestima koja su ispodprosječno plaćena, dodatno se usporilo stambeno osamostaljivanje i zasnivanje vlastitih obitelji, slobodno vrijeme je obilježeno smanjenjem neposrednih druženja s vršnjacima i čitanja knjiga uz porast korištenja različitih *online* platformi, porasli su oblici rizičnog ponašanja vezani uz konzumaciju alkohola i seksualne aktivnosti, politika je ostala na marginama interesa mladih i poraslo je njihovo nepovjerenje u društvene i političke institucije... Najkraće rečeno, „istraživački rezultati sugeriraju da su mladi i dalje dominantno orijentirani na pragmatičnu prilagodbu zahtjevima okoline u svrhu osobnog prosperiteta uz oslanjanje na individualne i obiteljske resurse a bez opterećivanja velikim društvenim temama i problemima“ (Ilišin i dr., 2013: 141). Polazeći, s jedne strane, od razmjerne dugotrajnosti gospodarske krize koja iscrpljuje akumulirane obiteljske materijalne rezerve i tako vodi osiromašenju mnogih obitelji (i mladih kao njihovih članova), a s druge od već potvrđenih saznanja da budući društveni status mladih uvelike ovisi o startnim pozicijama koje im osiguravaju raspoloživi obiteljski resursi, pretpostavljeno je kako postoji realna opasnost da će današnja generacija mladih u svojoj zreloj dobi živjeti lošije nego što su u toj istoj dobi živjeli njihovi roditelji. Takva pretpostavka izravno dovodi u pitanje kontinuitet razvoja (prisutan od kraja Drugoga svjetskog rata) za kojeg je bilo karakteristično da je svaka generacija mladih živjela bolje od svojih roditelja. Razvojni kontinuitet je stvorio uvjerenje da je stalni napredak neupitan pa je recentno narušavanje linearnog generacijskog napredovanja otvorilo prostor za govor o „generaciji osujećenih“<sup>8</sup>, odnosno o generaciji mladih koja se prvi puta nakon gotovo sedam desetljeća nalazi u situaciji nerealnih očekivanja u pogledu boljšeg života u budućnosti<sup>9</sup>.

---

<sup>8</sup> Sintagmu „generacija osujećenih“ je u travnju 2013. godine prvi put upotrijebila V. Ilišin na promociji studije *Mladi u vremenu krize* prigodom javnog predstavljanja rezultata istraživanja mladih u Hrvatskoj iz 2012. godine (T. Ponoš: „Generacija osujećenih. Prvi puta nakon 1945. past će kvaliteta života mladih“, *Novi list*, 17. 4. 2013., str. 8).

<sup>9</sup> Takvu tezu potvrđuju i podaci istraživanja Institute for Fiscal Studies iz Londona koje je prezentirano 2016. godine (navedeno prema: G. Grgas: „Današnji mladi prva su generacija koja zarađuje manje od prethodne. Kako to?“, *Jutarnji list*, 1. 10. 2016, str. 22). Usporedba je pokazala kako danas tridesetogodišnji Britanci (rođeni sredinom 1980-ih) zarađuju manje i raspolazu s upola manjom vrijednošću imovine po odraslom članu kućanstva (27.000 funti) nego što je bila vrijednost te imovine (53.000 funti) generacije rođene desetak godina ranije, kada su oni bili u svojim tridesetim godinama. Taj nalaz ujedno pokazuje kako posljedice nepovoljnih socioekonomskih kretanja nisu prisutne samo na lokalnoj (hrvatskoj) razini nego i u razvijenijim dijelovima suvremenoga svijeta. Dakako, ovisno o zatečenim razlikama u općoj društvenoj razvijenosti i sposobnostima bržeg oporavka pojedinih zemalja nepoželjne posljedice za mlade mogu biti teže ili nešto blaže te dugotrajnije ili relativno brzo savladive.

Navedenim istraživačkim uvidima o mladima u Hrvatskoj treba dodati i njihovu, empirijski potvrđenu, heterogenost koja proizlazi iz međusobnih razlika s obzirom na stupanj zrelosti i pripremljenosti za ulazak u svijet rada i svijet odraslih te na socijalno porijeklo i osobna obrazovna postignuća. Dosad ustanovljeno unutargeneracijsko diferenciranje ne ukazuje samo na nehomogenost mladih kad su u pitanju njihovi stavovi, vrijednosti i obrasci ponašanja, nego i na produblјivanje socijalnih razlika s dalekosežnim posljedicama. Nejednak pristup nužnim resursima kao što su obrazovanje, posao i stan uz istodobno jačanje važnosti obiteljskih resursa za bolji životni start mladih u pravilu potiče njihovo nezadovolјstvo postojećim društvenim uvjetima i (ne)mogućnostima te osnažuje svijest o važnosti jednakosti šansi u obrazovanju i zapošljavanju. Zbog svega navedenoga može se konstatirati kako suvremena generacija mladih u Hrvatskoj, kao i u većini zemalja europskog okruženja, sazrijeva u općim društvenim uvjetima koji se znatno razlikuju od onih u kojima su odrastale ranije generacije mladih pri čemu se kao najvažnije postavlja pitanje njihove neizvjesne životne perspektive. Takva promišljanja o mladima i suvremenom društvenom kontekstu, znanstveni su i društveni okviri unutar kojih je 2013. godine istražena generacija mladih u Hrvatskoj.

### 3. Metodologija istraživanja

*Svrha* empirijskog istraživanja *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj*<sup>10</sup> bila je dobivanje znanstvene podloge za izradu Nacionalnog programa za mlade u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2017. godine. *Opći cilj* istraživanja bio je detektirati i analizirati potrebe, probleme i potencijale suvremene generacije mladih u Hrvatskoj.

Sukladno općem cilju istraživanja i njegovoj operacionalizaciji, postavljeni su sljedeći *posebni istraživački ciljevi*:

1. ustanoviti, opisati i analizirati društveni položaj, obrasce ponašanja, vrijednosti i stavove suvremene generacije mladih kao pokazatelja njihovih potreba, problema i potencijala;
2. usporediti recentne s ranijim istraživačkim podacima o mladima kako bi se detektirao i analizirao opseg i smjer eventualnih promjena nastalih u suvremenoj generaciji mladih;
3. ustanoviti, opisati i analizirati povezanost relevantnih socijalnih obilježja mladih s istraživanim fenomenima.

---

<sup>10</sup> Autorice i voditeljice istraživanja bile su prof. dr. sc. Vlasta Ilišin i prof. dr. sc. Vedrana Spajić Vrkaš, a kao stručni suradnici u realizaciji projekta bili su angažirani Izvor Rukavina, Andrea Šimunović i Dorijan Vahtar. U terenskom prikupljanju podataka sudjelovalo je 76 studenata-anketara: većinom sa Sveučilišta u Zagrebu, a manjim dijelom s ostalih sveučilišta u Hrvatskoj.

Kao *instrument* za prikupljanje podataka korišten je strukturirani upitnik s pitanjima zatvorenog i otvorenog tipa te nominalnim i intervalnim ljestvicama. Pri konstrukciji upitnika u velikoj mjeri su korišteni indikatori koji su primijenjeni i provjereni u ranijim istraživanjima mladih u tranzicijskoj Hrvatskoj (provedenima 1999. i 2004. godine), što u mnogim segmentima omogućuje komparaciju društvenog položaja, obrazaca ponašanja, vrijednosti i stavova, odnosno problema, potreba i potencijala današnje i ranijih generacija mladih. Upitnik je sadržavao i nove indikatore u skladu s nastalim društvenim promjenama i pretpostavljenim novim pojavama u populaciji mladih. Pri tome je naglasak stavljen na područja koja su istaknuta u europskim smjernicama kao i u domaćim dokumentima u kojima je definirana javna politika za mlade:

- obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i usavršavanje
- zapošljavanje i poduzetništvo
- zdravlje i zdravstvena zaštita
- socijalna zaštita i uključivanje
- aktivno sudjelovanje mladih u društvu, politička participacija i volonterske aktivnosti
- mladi u europskom i globalnom okruženju
- mladi i kultura.

Svaki upitnik sadržavao je identična pitanja za sve ispitanike i jedan od pet separata za osnovne socioprofesionalne podskupine mladih: učenike, studente, nezaposlene, zaposlene i individualne poljoprivrednike.

Primjena upitnika bila je individualna i odvijala se u domu ispitanika. Svaki je ispitanik odgovarao samostalno, nakon prethodno dobivenih uputa od strane anketara. Popunjavanje upitnika trajalo je prosječno 50 minuta.

*Uzorak* mladih činilo je 2.000 ispitanika u dobi od 15 do 29 godina iz cijele Hrvatske. Uzorak je konstruiran kao višestapni probabilistički uzorak kako bi se osigurala njegova reprezentativnost za istraživanu populaciju. „U prvom koraku obavljen je odabir 250 lokacija anketiranja sistematskim izborom s liste naselja u Republici Hrvatskoj, svrstanih po županijama i veličini naselja. Vjerojatnost izbora pojedinog naselja kao eventualne lokacije anketiranja bila je proporcionalna broju stanovnika naselja, s mogućnošću da se ponovi izbor istog naselja. Time je postignut zadovoljavajući prostorni raspored i adekvatan odnos urbanog i ruralnog stanovništva“ (Ilišin, Radin, 2007: 21)<sup>11</sup>. U drugoj etapi su slučajnim izborom izabrane dvije ulice u

---

<sup>11</sup> Uzorak je dizajnirao prof. dr. sc. Ivan Rimac s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U ovom istraživanju (2013. godine) anketiranje je obavljeno u istim naseljima koja su bila obuhvaćena istraživanjem *Mladi i europski integracijski procesi* realiziranom 2004. godine. No za razliku od te godine u novijem istraživanju su lokacije u naseljima, domaćinstva i sami ispitanici izabrani na drugi način.

urbanim i jedna u ruralnim naseljima. Treći korak je bio sustavni izbor domaćinstva sa slučajnim startom pri čemu je anketarima zadan izbor svakog petog domaćinstva. U četvrtoj etapi anketari su unutar domaćinstva anketirali osobu u dobi između 15. i 29. godine života, a ako je u nekom domaćinstvu bilo više osoba zadane dobi, izabrali su onu koja je posljednja imala rođendan (gledano od datuma provođenja ispitivanja). Anketiranje mladih je u konačnici obavljeno u ukupno 175 naselja: 56 gradova (Zagreb, tri makroregionalna centra i 52 ostala grada) i 119 seoskih naselja. Terensko prikupljanje podataka trajalo je od travnja do lipnja 2013. godine.

Naknadnim ponderiranjem izvršena je korekcija realiziranog uzorka mladih zbog disproporcija nastalih u pogledu dobnih kohorti i spola, a što je bila posljedica nejednake dostupnosti svih podskupina mladih doseg u anketara.

U tablici 1 prikazana su sociodemografska obilježja koja daju osnovne informacije o strukturi uzorka mladih. Ta se obilježja u analizama koje slijede ujedno koriste za međusobnu usporedbu različitih podskupina ispitanika.

Dio navedenih obilježja bit će analiziran u sklopu pojedinih dionica studije zbog čega je ovdje dostatno osvrnuti se samo na neke zanimljivosti. Jedna od njih su dobne kohorte čija veličina jasno ukazuje na trend smanjivanja broja mladih u Hrvatskoj jer su oni u najstarijoj dobnoj kohorti za oko 5% više zastupljeni u ukupnom uzorku mladih od onih iz najmlađe dobne kohorte. Tome treba dodati da prosječna dob ispitanika iznosi 22.4 godine te da su ispitivanjem bili obuhvaćeni mladi rođeni između 1984. i 1998. godine. Iz toga slijedi da je preko 60% ispitanika rođeno u samostalnoj Hrvatskoj što znači da je većina ispitanika socijalizirana u novom društvenom i političkom poretku pri čemu je osobito važno da su se u tom novom okruženju svi sistemski obrazovali od prvog razreda osnovne škole na dalje. Po tome se uvelike razlikuju od mladih obuhvaćenih istraživanjima iz 2004. i 1999. godine kada su još uvijek svi bili rođeni u bivšoj Jugoslaviji i socijalističkoj Hrvatskoj (ukupno gledajući, u razdoblju između 1970. i 1989. godine) te bili podijeljeni na starije kohorte mladih čije se obrazovanje potpuno ili u većoj mjeri odvijalo u bivšem sustavu i one najmlađe čije se školovanje odvijalo u novom sustavu. Ukratko, ovo je prvo istraživanje u kojem su svi mladi u dobi od 15 do 29 godina izjednačeni po tome što su obrazovani u istom društvenom i političkom kontekstu.

Socioprofesionalni status ispitanika pokazuje da se preko polovice anketirane mladeži nalazi u procesu obrazovanja, a kada se njima pribroje nezaposleni, proizlazi da gotovo tri četvrtine mladih iz uzorka socioekonomski ovisi o obitelji, prije svega roditeljima. Tome treba dodati da upravo zato što je nešto preko 50% ispitanika još uvijek uključeno u obrazovni proces nisu iznenađujući podaci kako su očevi u prosjeku obrazovaniji od svojih potomaka, pri čemu je logično očekivati kako će se po završetku školovanja mladih situacija promijeniti u njihovu korist.

Tablica 1: Struktura uzorka mladih (%)

<b>Obilježja ispitanika</b>	<b>%</b>
<i>Spol</i>	
Muški	51,1
Ženski	48,9
<i>Dob</i>	
15-19 godina	30,7
20-24 godine	33,0
25-29 godina	36,3
<i>Stalno mjesto boravka</i>	
Selo	39,4
Grad	35,1
Regionalni centar (Osijek, Rijeka, Split)	9,5
Zagreb	16,0
<i>Socioprofesionalni status</i>	
Učenici	25,8
Studenti	28,4
Nezaposleni	19,3
Zaposleni	25,6
Poljoprivrednici	0,9
<i>Stupanj obrazovanja ispitanika</i>	
(Ne)završena osnovna škola	27,8
Trogodišnja srednja škola	12,5
Četverogodišnja srednja škola	42,0
Preddiplomski / diplomski studij i više	17,7
<i>Stupanj obrazovanja oca</i>	
(Ne)završena osnovna škola	8,8
Trogodišnja srednja škola	27,4
Četverogodišnja srednja škola	39,6
VŠS, VSS i više	24,2
<i>Regionalna pripadnost</i>	
Sjeverna Hrvatska	23,4
Središnja Hrvatska	8,1
Istra i Primorje	11,7
Istočna Hrvatska	18,8
Dalmacija	20,2
Grad Zagreb	17,8



Zanimljiv indikator je i rezidencijalni status ili domicil, odnosno stalno mjesto boravka. Iz prikazanih podataka vidljivo je da tri petine ispitanika živi u urbanim sredinama, slično kao i prije 10-15 godina, što ukazuje na to kako je proces urbanizacije u Hrvatskoj znatno usporen nakon što je u drugoj polovini 20. stoljeća završilo razdoblje ubrzane industrijalizacije i urbanizacije. Regionalna pripadnost mladih, kao indikator širih uvjeta socijalizacije, komponirana je grupiranjem županija na sljedeći način: Sjeverna Hrvatska (Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Međimurska, Koprivničko-križevačka i Bjelovarsko-bilogorska županija), Središnja Hrvatska (Sisačko-moslavačka, Karlovačka i Ličko-senjska županija), Istra i Primorje (Istarska i Primorsko-goranska županija), Istočna Hrvatska (Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija) i Dalmacija (Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija), dok je Grad Zagreb u toj varijabli promatran kao zasebna regija.

Za unos i obradu podataka korišten je SPSS programski paket koji uključuje univarijatne, bivarijatne i multivarijatne analize. Osim navedenih provedena je i komparativna analiza korištenjem podataka iz dva ranija istraživanja mladih u Hrvatskoj što ih je proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Radi se o istraživačkim projektima *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj* iz 1999. godine (N=1.700 ispitanika) i *Mladi i europski integracijski procesi* iz 2004. godine (N=2.000 ispitanika) u kojima su također anketirani ispitanici u dobi od 15 do 29 godina.

## Literatura

- Bradley, H. (1997). *Fractured Identities: Changing Patterns of Inequality*. Cambridge: Polity Press.
- Brake, M. (1984). *Sociologija mladinske kulture i mladinskih subkultura*. Ljubljana: KRT.
- Braungart, R.; Braungart, M. – eds. (1989). *Research in Political Sociology*. JAI Press.
- Brown, B.; Larson, R.; Saraswathi, T. S. – eds. (2002): *The World's youth: adolescence in eight regions of the globe*. New York: Cambridge University Press.
- Cavalli, A.; Galland, O. (1995): *Youth in Europe*. London: Pinter.
- Cohen, S. (1972): *Moral panics and folk devils*. London: MacGibbon and Kee.
- Coleman, J. S. (1974). *Youth: Transition to Adulthood*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Cote, J. E. (2002): The role of identity capital in the transition to adulthood: the individualization thesis examined. *Journal of Youth Studies*, 5(2): 117-134.
- Cote, J.; Bynner, J. M. (2008): Changes in the transition to adulthood in the UK and Canada: the role of structure and agency in emerging adulthood. *Journal of Youth Studies*, 11(3): 251-268.

- Du Bois-Reymond, M. (1998): 'I don't want to commit myself yet': Young people's life concepts. *Journal of Youth Studies*, 1(1): 63-79.
- Eisenstadt, S. N. (1964): *From Generation to Generation*. New York: Free Press of Glencoe.
- Erikson, E. H. (1965). *The challenge of youth*. New York: Anchor Books.
- Eurostat (2015): <http://www.ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Flere, S.; Klanjšek, R.; Lavrič, M.; Kirbiš, A.; Tavčar Krajnc, M.; Divjak, M.; Boroja, T.; Zagorc, B.; Naterer, A. (2014): Slovenian Youth 2013. *Living in times of disillusionment, risk and precarity*. Maribor/Zagreb: CEPYUS/Friedrich Ebert Stiftung.
- France, A. (2007). *Understanding Youth in Late Modernity*. Maidenhead: McGraw Hill Open University Press.
- Furlong, A. – ed. (2009): *Handbook of Youth and Young Adulthood. New Perspectives and Agendas*. Abington: Routledge.
- Furlong, A.; Cartmel, F. – eds. (2007): *Young People and Social Change. New perspectives*. Berkshire: Open University Press.
- Furlong, A.; Guidikova, I. – eds. (2001): *Transitions of Youth Citizenship in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Gabriel, F. (2013): *Deconstructing Youth. Youth Discourses at the Limits of Sense*. London: Palgrave Macmillan.
- Giroux, H. A. (2009): *Youth in a Suspect Society: Democracy or Disposability?* New York: Palgrave Macmillan.
- Griffin, C. (1993). *Representations of Youth: The Study of the Youth and Adolescence in Britain and America*. Cambridge: Polity Press.
- Hall, S.; Jefferson, T. – eds. (1976). *Resistance through rituals*. London: Hutchinson University Library.
- Heath, S.; Walker, C. (2012): *Innovations in Youth Research*. London: Palgrave Macmillan.
- Hebdiđ, D. (1980). *Potkultura: značenje stila*. Beograd: Rad.
- Hurrelmann, K.; Weichert, M. – eds. (2015): *Lost in Democratic Transition? Political Challenges and Perspectives for Young People in South East Europe*. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung Regional Dialogue SEE.
- Ilišin, V. (1999). *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.
- Ilišin, V. – ur. (2005): *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Ilišin, V.; Bouillet, D.; Gvozdanović, A.; Potočnik, D. (2013): *Mladi u vremenu krize / Youth in the Time of Crisis*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu / Friedrich Ebert Stiftung.
- Ilišin, V.; Menduš, I.; Potočnik, D. (2003): Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao*, 40(3): 58-89.
- Ilišin, V.; Radin, F. - ur. (2002): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Ilišin, V.; Radin, F. – ur. (2007): *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Kasapović, M. – ur. (2001): *Hrvatska politika 1990.-2000*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Katunarić, V. (1995): O tranziciji i staroj strukturi društvene moći. *Društvena istraživanja*, 4(16-17): 265-271

- Kipke, M. – ed. (1999): *Risks and opportunities: Synthesis of studies on adolescence*. Washington DC: National Academy Press.
- Kovacheva, S. (2001): Flexibilisation of youth transition in Central and Eastern Europe. *Young*, 9(1): 41-60.
- Lalović, D. (2000): O totalitarnim značajkama hrvatske države (1990.-1999.). *Politička misao*, 37(1): 188-204.
- Lavrič, M. – ed. (2011): *Youth 2010. The Social Profile of Young People in Slovenia*. Ljubljana / Maribor: Ministry of Education and Sports / Aristej.
- Mannheim, K. (1980): *Eseji o sociologiji kulture*. Zagreb: Stvarnost.
- Mihailović, S. – ur. (2004): *Mladi zagubljeni u tranziciji*. Beograd: Centar za proučavanje alternativa.
- Miles, S. (1998): *Consumerism as a way of life*. London: Sage.
- Miles, S. (2000): *Youth Lifestyles in a Changing World*. Buckingham: Open University Press.
- Mortimer, R.; Larson, R. – eds. (2002): *The changing adolescent experience: societal trends and the transition to adulthood*. New York: Cambridge University Press.
- Musgrove, F. (1965): *Youth and the Social Order*. Bloomington&London: Indiana University Press.
- Parsons, T. (1972). Age nad Sex in the Social Structure of the United States, u: Manning, P. K.; Truzzi, M. - eds. (1972): *Youth and Sociology*. New Jersey: Prentice Hall, 136-147.
- Roberts, K. (2003): Change and continuity in youth transitions in Eastern Europe: Lessons for Western sociology. *The Sociological Review*, 51(4): 484-499.
- Roberts, K. (2009): *Youth in Transition: Eastern Europe and the West*. London: Palgrave Macmillan.
- Roberts, K. (2016): Youth Cultures and Formation of a New Political Generation in Eastern Europe, u: Schwartz, M.; Winkel, H. (eds): *Eastern European Youth Cultures in a Global Context*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 45-63.
- Roche, J.; Tucker, S. – eds. (1997): *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*. London: Sage Publications.
- Ruddick, S. (2003): The Politics of Aging: Globalization and Restructuring of Youth and Childhood. *Antipode*, 35(2): 335-364.
- Schizzerotto, A.; Gasperoni, G. – eds. (2001): *Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe*. Milano: IARD.
- Spajić Vrkaš, V.; Ilišin, V. (2005): *Youth in Croatia*. Zagreb: Research and Training Centre for Human Rights and Democratic Citizenship, Faculty of Humanities and Social Sciences University of Zagreb.
- Tomanović, S.; Stanojević, D. (2015): *Mladi u Srbiji 2015. Stanja, opažanja, verovanja i nadanja*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung / SeConS.
- Tomanović, S.; Stanojević, D.; Jarić, I.; Mojić, D.; Dragišić Labaš, S.; Ljubičić, M.; Živadinović, I. (2012): *Mladi – naša sadašnjost. Istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji*. Beograd: Čigoja štampa / Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Tomusk, V. (2000): Reproduction of the “state nobility” in East Europe: past patterns and new practicies. *British Journal of Sociology and Education*, 21(3): 269-282.
- Ule, M. (1988): *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

- Ule, M.; Rener, T.; Mencin Čeplak, M.; Tivadar, B. (2000): *Socijalna ranljivost mladih*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino / Šentilj: Založba Aristej.
- Walther, A. (2006): Regimes of Youth Transitions. Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *Young*, 14(2): 119-141.
- Wallace, C.; Kovacheva, S. (1998): *The Construction and deconstruction of youth in East and West Europe*. Chippenham: Rowe.
- Wyn, J. (2011): The sociology of Youth. A reflection on its the field and future directions. *Youth Studies Australia*, 30(3): 34-39.
- Wyn, J.; Dwyer, P. (1999): New directions in research on youth in transition. *Journal of Youth Studies*, 2(1): 5-21.
- Wyn, J.; White, R. (1997): *Rethinking Youth*. London: Sage.
- Young People in Changing Societies (2000): *Regional Monitoring Reports* No. 7. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Zakošek, N. (2002): *Politički sustav Hrvatske*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Žiga, J.; Turčilo, L.; Osmić, A.; Bašić, S.; Džananović Miraščija, N.; Kapidžić, D.; Brkić Šmigoc, J. (2015): *Studija o mladima u Bosni i Hercegovini*.